

УДК 332.1:352:336.2

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1\(23\)-1651-1666](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1(23)-1651-1666)

Чечетова-Терашвілі Тетяна Михайлівна доктор економічних наук, доцент, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця, <https://orcid.org/0000-0002-5217-9255>

БЮДЖЕТНА СТРАТЕГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

Анотація. В складних умовах функціонування вітчизняної економіки реалізація стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів потребує достатнього ресурсного забезпечення, найважливішою складовою якого є бюджетно-фінансові ресурси. Бюджетна стратегія регіону встановлює довгострокові орієнтири розвитку бюджетно-податкової політики регіону, які враховують пріоритетні завдання економічної стратегії розвитку регіону, ймовірність виникнення загроз для її реалізації та формування заходів щодо їх нейтралізації. Проаналізовано динаміку формування доходів місцевих бюджетів та досліджено зміни пріоритетів місцевих бюджетів у період воєнного стану. Обґрунтовано, що реформування системи місцевого самоврядування, а саме децентралізація влади, на сьогодні не змогли забезпечити високий рівень бюджетної самостійності всіх муніципальних утворень. Завдання збалансованості місцевих бюджетів до цього часу вирішується переважно за рахунок вторинного перерозподілу бюджетних ресурсів у формі міжбюджетних трансфертів. Визначено, що в умовах війни підвищується роль місцевих бюджетів, які залишаються основою економіки територіальних громад та тим важливим фінансовим ресурсом, який забезпечує базові потреби життєдіяльності місцевого населення. Натомість доведено, що вже сьогодні постають завдання щодо вироблення економічної стратегії повоєнного відновлення економіки, з перспективою майбутнього динамічного зростання, які мають бути підкріплені відповідним фінансуванням. Визначено, що сучасні економічні умови в Україні вимагають формування бюджетної стратегії, яка на загальнодержавному рівні спрямовується на забезпечення обороноздатності та незалежності країни, її фінансової стійкості, а на регіональному рівні на удосконалення механізмів децентралізації, делегування регіонам повноважень щодо нагальних засад фінансового життєзабезпечення населення та бізнесу. Обґрунтовано можливості та специфіку застосування стратегічного планування в управлінні соціально-економічним розвитком регіонів та, зокрема, в умовах війни. Доведено основні переваги використання стратегічного підходу до управління розвитком регіонів

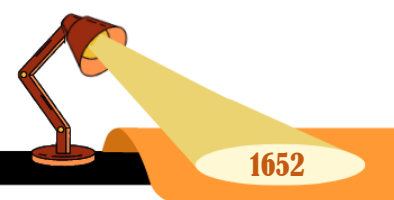
та визначено перелік завдань, які необхідно вирішити органам місцевого самоврядування в післявоєнний період відновлення економіки.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, стратегія розвитку регіону, бюджетна стратегія, місцеві бюджети, інвестиції, децентралізація, воєнний стан.

Chechetova-Terashvili Tetyana Mykhailivna Doctor of Economics, Associate Professor, Semyon Kuznets Kharkiv National University of Economics, <https://orcid.org/0000-0002-5217-9255>

BUDGET STRATEGY AS A REGIONAL DEVELOPMENT MANAGEMENT TOOL

Abstract. In difficult conditions of functioning of the domestic economy, implementation of strategic priorities of socio-economic development of regions requires sufficient resource provision, the most important component of which is budgetary and financial resources. The budget strategy of the region establishes long-term guidelines for the development of the budget and tax policy of the region, which take into account the priority tasks of the economic strategy of the region's development, the probability of threats to its implementation and the formation of measures to neutralize them. The dynamics of the formation of local budget revenues are analyzed and changes in local budget priorities during the period of martial law are investigated. It is substantiated that the reform of the local government system, namely the decentralization of power, has not been able to ensure a high level of budgetary independence of all municipal entities to date. The task of balancing local budgets has so far been solved mainly through the secondary redistribution of budget resources in the form of inter-budgetary transfers. It is determined that in wartime conditions, the role of local budgets increases, which remain the basis of the economy of territorial communities and an important financial resource that provides the basic needs of the local population. Instead, it is proven that today there are already tasks to develop an economic strategy for the post-war recovery of the economy, with the prospect of future dynamic growth, which must be supported by appropriate financing. It is determined that modern economic conditions in Ukraine require the formation of a budget strategy that, at the national level, is aimed at ensuring the country's defense capability and independence, its financial stability, and at the regional level at improving decentralization mechanisms, delegating powers to regions regarding the urgent principles of financial life support for the population and business. The possibilities and specifics of the application of strategic planning in managing the socio-economic development of regions, and, in particular, in wartime conditions, are substantiated. The main advantages of using a strategic approach to managing regional

development are proven and a list of tasks that local governments need to solve in the post-war period of economic recovery is identified.

Keywords: socio-economic development, regional development strategy, budget strategy, local budgets, investments, decentralization, martial law.

Постановка проблеми. Бюджетна стратегія регіонів - це набір методів, за допомогою яких бюджетні відносини, принципи та функції бюджетів можна реалізувати під час здійснення бюджетного процесу. Вона встановлює довгострокові орієнтири розвитку бюджетно-податкової політики, які враховують пріоритетні завдання соціально-економічного розвитку регіону. Адже зростаюча економіка краще задовольняє потреби населення та ефективніше вирішує соціально-економічні питання. Застосування сучасного механізму бюджетного планування дозволяє вдосконалити управління доходами та видатками місцевих бюджетів, що зрештою сприятиме оптимізації розробки та реалізації бюджетної стратегії у системі стратегічного планування розвитком регіону. У цьому контексті важливим завданням є оцінка бюджетного потенціалу регіонів. Оскільки кожен регіон має певний потенціал, то орієнтуючись на його показники можна порівнювати та оцінювати рівень розвитку конкретної території, визначати території, що потребують додаткових фінансових інвестицій для забезпечення гідної якості життя свого населення. Звідси актуальними залишаються питання дослідження механізму формування бюджетної стратегії регіонів, особливо в умовах військової агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Завданням формування економічної політики регіонів та її складової - бюджетної політики присвячені роботи численних дослідників. Серед вагомих наукових досліджень вітчизняних вчених у сфері бюджетної політики регіонів можна відзначити праці Т. Боголіб [1], Л. Лисяк [2] та ін. Дослідженню у сфері формування та виконання місцевих бюджетів присвячені праці таких науковців як Канєва Т. В. [3], Радіонов Ю. Д. [4], Пилипенко Я. В. [5]. Теоретичні засади децентралізації та особливості її прояву в контексті посилення спроможності місцевого самоврядування та зміцнення фінансової самодостатності територіальних громад в своїх роботах обґрунтували науковці Г. В. Возняк, Г. В. Капленко, В. М. Коваль [6]. Вплив результатів фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток територій досліджували М. Фабус, Н. А. Дубровіна, Л. С. Гур'янова та ін. [7]. Науковці Н. Л. Гавкалова, Л. М. Акімова, А. С. Зілінська в своїх роботах досліджували механізм забезпечення фінансової спроможності територіальних громад [8]. С. В. Юшко в своїх роботах розглядає нову парадигму розподілу доходів бюджету як результат реалізації реформи децентралізації в Україні [9]. Однак, незважаючи на зазначені наукові роботи, існує потреба в подальших дослідженнях механізму формування бюджетної стратегії регіонів в умовах військової агресії.

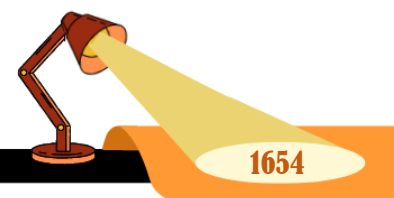

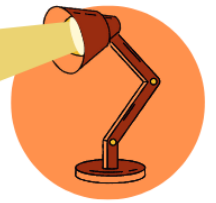

Мета статті. Основна мета дослідження полягає у вивченні загальних засад формування бюджетної стратегії, як складової економічної стратегії розвитку регіонів з врахуванням загроз викликаних військовою агресією.

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених роль мікрорівня відводиться муніципальним утворенням як фундаментальній ланці адміністративно-територіальної системи держави. Це пов'язано з тим, що місцеве самоврядування, по-перше, виступає свого роду способом адаптації населення до мінливих політичних, економічних, соціальних та інших умов життя, а, по-друге, згідно з принципом субсидіарності, дозволяє враховувати ресурси, умови, специфіку територій, потреби та інтереси людей для найбільш ефективного та оптимального вирішення як державних так і регіональних завдань. Не випадково муніципальний рівень відповідальний за створення та підтримання умов, які сприяють відтворенню людського капіталу, про що свідчить зосередження у місцевих бюджетах видатків на соціальну сферу (освіту, культуру, спорт, соціальне забезпечення населення тощо) та інфраструктуру життєзабезпечення. Цілком очевидно, що муніципальний розвиток має ґрунтуватися на зростанні фінансових ресурсів, насамперед бюджетних. За допомогою міжбюджетної та регіональної політики визначаються пріоритети муніципального розвитку, оптимальні інструменти стимулювання та підтримки.

В складних умовах функціонування вітчизняної економіки необхідно забезпечити стійке функціонування бюджетного механізму, що передбачає проведення відповідальнішої бюджетної політики як на державному, так і на регіональному рівні. У зв'язку з цим у бюджетній стратегії регіонів основними завданнями є активне впровадження в бюджетну практику всього комплексу сучасних бюджетних технологій та інструментів. Так, згідно з загально визначеними засадами основними цілями бюджетної стратегії є її стійкість, підтримка довгострокового економічного зростання та інклюзивність. При цьому в стратегії роль політики бюджетних видатків є ключовою, оскільки саме зміна обсягу та структури видатків бюджету безпосередньо впливає на стан економічного розвитку. Водночас ефективному досягненню зазначених цілей перешкоджають різні економічні та структурні фактори. Зокрема в Україні таким негативним фактором є вплив війни, в наслідок якої значно зменшуються бюджетні ресурси. Відповідно, сучасні економічні умови в Україні вимагають формування бюджетної стратегії, яка на загальнодержавному рівні спрямована на забезпечення обороноздатності та незалежності країни, фінансової стійкості, а на регіональному рівні на удосконалення механізмів децентралізації, делегування регіонам повноважень щодо нагальних засад фінансового життєзабезпечення населення та бізнесу. Пріоритетами державної економічної стратегії щодо регіонів останніми роками є розширення їх прибуткової бази, забезпечення бюджетної стійкості та продовження практики дотацій на вирівнювання бюджетної забезпеченості.

В Україні є достатній досвід щодо стратегічного планування розвитку регіонів. Зокрема, ще у 2015 році, коли утворилися перші об'єднані територіальні громади, то окремі з них на підставі використання міжнародної технічної допомоги затвердили власні стратегії економічного розвитку. Водночас з прийняттям у 2022 році змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики» в Україні впроваджується система трирівневого стратегічного планування (держава-регіон-громада), та передбачена необхідність розробки стратегій економічного розвитку для всіх громад.

Бюджетна стратегія регіону встановлює довгострокові орієнтири розвитку бюджетно-податкової політики регіону, які враховують пріоритетні завдання соціально-економічного розвитку регіону, ймовірність виникнення загроз для її реалізації та формування заходів щодо їх нейтралізації. Будь-яку бюджетну стратегію можна умовно розділити на три напрями: стратегію щодо доходів, стратегію щодо видатків, а також стратегію щодо управління борговими бюджетними зобов'язаннями. Довгострокова регіональна бюджетна стратегія необхідна для вирішення наступних основних завдань:

- підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Це завдання передбачає орієнтацію бюджетних витрат для досягнення соціально – економічних результатів;

- забезпечення довгострокової збалансованості бюджету для вирішення соціальних та економічних проблем інструментом якого виступає довгострокова бюджетна та податкова політика регіону;

- використання довгострокового бюджетного прогнозування, оскільки збільшення планового періоду в часу дозволить учасникам бюджетного процесу розуміти стратегію розвитку регіону і, тим самим, сприятиме залученню уваги інвесторів;

- забезпечення прозорості та загальнодоступності інформації щодо здійснення видаткових бюджетних операцій.

Зазначимо, що довгострокова бюджетна стратегія є потенційно ефективним інструментом управління економічним розвитком регіону. Основним інструментом формування бюджетної стратегії є програмування, на основі якого, зокрема, розробляються та реалізуються муніципальні програми соціального розвитку, з іншого боку, у межах бюджетного планування забезпечується процес впровадження програмних бюджетів, у тому числі та на муніципальному рівні. Очевидно, що обидва ці процесу повинні бути інтегровані між собою, щоб програмний бюджет функціонував на базі якісних муніципальних програм.

Тим часом поточний стан місцевих бюджетів країни ставить під сумнів можливість найповнішого здійснення стратегічних пріоритетів розвитку. Реформування системи місцевого самоврядування, а саме децентралізація влади, не змогли до цього часу забезпечити високий рівень бюджетної самостійності

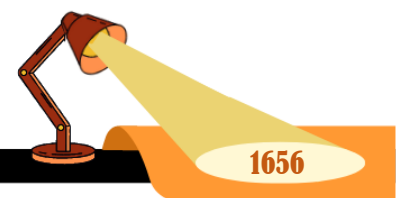

муниципальних утворень. Завдання збалансованості місцевих бюджетів сьогодні вирішується переважно за рахунок вторинного перерозподілу бюджетних ресурсів у формі безоплатних надходжень. Частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів збільшилась і характеризується тенденцією до зростання. Щоб забезпечити достатнє фінансування регіональної бюджетної стратегії необхідне зменшення високої дотаційності муніципальних утворень. Підвищення фінансової автономії місцевих бюджетів може бути досягнуто шляхом посилення роботи органів місцевого самоврядування щодо зміцнення власного бюджетного потенціалу, зокрема за рахунок удосконалення податкового адміністрування, управління джерелами неподаткових надходжень до місцевих бюджетів. Органам місцевої влади необхідно створювати населенню та суб'єктам господарювання на території регіонального управління сприятливі умови для найбільш повного залучення місцевих ресурсів у процес соціально-економічного розвитку, забезпечуючи тим самим зростання доходної складової місцевого бюджету. Також для реалізації стратегічних напрямів муніципального розвитку ефективним є використання механізму державно-приватного партнерства, використання якого забезпечує зниження навантаження на місцевий бюджет за рахунок залучення приватних коштів.

Водночас, як уже зазначалось, повномасштабне військове вторгнення в Україну, є тим основним стримуючим фактором подальшого економічного розвитку регіонів та формування відповідної довгострокової збалансованої бюджетної стратегії. Адже значні руйнування об'єктів цивільної, критичної інфраструктури, виробництв та промислових комплексів вимагають суттєвого перегляду стратегій економічного розвитку регіонів та відповідної бюджетної стратегії. Зміна пріоритетів бюджетної стратегії зумовлена потребою реагувати на безпрецедентні загрози, поєднуючи фінансування поточних потреб із формуванням засад економічної стратегії післявоєнного відновлення. Так, в першу чергу постають питання їх корегування в напрямку поточного найскорішого відновлення таких об'єктів, спрямування на це можливого обсягу фінансування з метою забезпечення стабільності економіки, унеможливлення виникнення економічної кризи. Водночас постають завдання вироблення економічної стратегії повоєнного відновлення економіки, завдання якої мають бути підкріплені відповідним фінансуванням. Так, ці етапи економічної та бюджетної стратегії необхідні для утримання економіки щодо забезпечення стабільності країни та її початкового повоєнного відновлення з перспективою майбутнього динамічного зростання.

За час військової агресії багато підприємств призупинили свою роботу через безпосередню військову загрозу, неможливий доступ до ринків придбання матеріальних ресурсів та ринків збуту. Значної шкоди економіці нанесла міграція та внутрішні переміщення населення, більшість з якого є працездатним та

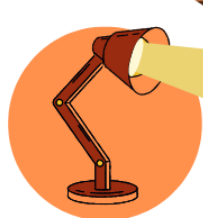

висококваліфікованим. Відповідно відбулася кардинальна зміна не лише у виробничій системі, але й у структурі економіки в цілому. Тому було б доцільним розглянути сучасну систему формування місцевих бюджетів за час війни, та порівняти з тими бюджетними засадами, які планувалися з метою стратегічного розвитку регіонів до масштабного вторгнення, та все ж визначити перспективи бюджетної стратегії на післявоєнний період. В умовах війни відбувається значний за обсягами перерозподіл бюджетних ресурсів як на державному так і на місцевому рівнях. Причому в цей час підвищується роль місцевих бюджетів які залишаються основою життєздатності територіальних громад та тим важливим фінансовим ресурсом, який забезпечує базові потреби місцевого населення: освіту, охорону здоров'я, безпеку тощо. Слід також зазначити що за майже чотири роки війни саме регіональні органи влади взяли на себе значну частину навантаження, пов'язаного з внутрішнім переміщенням населення, відновленням пошкодженої інфраструктури, координацією заходів гуманітарної підтримки тощо. Крім того, місцеві бюджети є інструментом реалізації економічної стратегії розвитку громад. У цих умовах забезпечення фінансової спроможності територіальних громад стає вирішальним чинником їх стійкості та життєздатності.

У 2021 році запроваджено дворівневу модель міжбюджетних відносин між державним та місцевими бюджетами. Прямі взаємовідносини з державним бюджетом мають 1463 місцеві бюджети, які безпосередньо отримують міжбюджетні трансферти, у тому числі – 1438 бюджетів територіальних громад, 24 обласні бюджети та бюджет територіальної громади міста Києва. У довоєнний період основний бюджетоутворюючий податок (податок на доходи фізичних осіб) в обсязі 60 відсотків зараховувався до бюджетів місцевих громад. Окрім того, до місцевих бюджетів у повному обсязі надходять податок на прибуток від підприємств і фінансових установ комунальної власності, податок на нерухомість та єдиний податок. Відповідно надходження доходів загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертів) за час впровадження реформи з 2015 по 2020 роки збільшились майже втричі: з 99,8 млрд грн у 2015 році до 290,1 млрд грн у 2020 році [10].

Тенденції формування показників місцевих бюджетів демонструють зростання доходів місцевих бюджетів. У 2022–2025 роках доходи місцевих бюджетів зросли на 14,0% за рахунок податкових надходжень та трансфертів з державного бюджету. Водночас динаміка зростання податкових надходжень до місцевих бюджетів була нерівномірною в розрізі регіонів. В першу чергу на це вплинули такі фактори воєнного стану як: релокація бізнесу, значна міграція населення, державна підтримка фінансової спроможності дотаційних місцевих бюджетів. На зменшення доходної частини місцевих бюджетів також вплинуло рішення державної влади щодо зарахування ПДФО з грошового забезпечення

військовослужбовців до державного бюджету. Неподаткові надходження ще не мають суттєвого впливу на забезпечення фінансової спроможності місцевих бюджетів. Натомість прогнозується зростання обсягів доходів місцевих бюджетів, а саме: у 2026 році на 16,8% у порівнянні з 2025 роком; у 2027 році на 26,6% порівняно з 2026 роком та на 13,1% у 2028 році порівняно з 2027 роком [11]. Прогноз зростання обсягу трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам відповідно становить: у 2026 році — 24,6%, 2027 році — 22,1% та у 2028 році — 21,6% (табл.1).

Таблиця 1

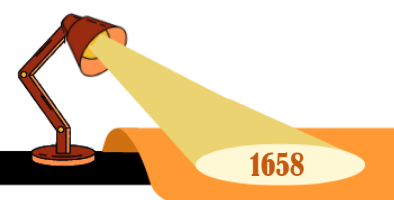
Показники місцевих бюджетів на 2023—2028 роки

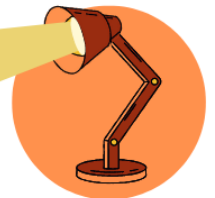
Показники	За роками, млн грн.:					
	2023	2024	2025	2026 план	2027 план	2028 план
Найменування показника						
Доходи (з міжбюджетними трансфертами)	652638,9	679548,4	770407,7	847681	1039198,8	1167365,3
Загальний фонд	590529	628530,4	732729,7	818517,3	1008909,1	1136041,4
Спеціальний фонд	62109,9	51018	37678	29163,7	30289,7	31323,9
Міжбюджетні трансферти з державного бюджету	177385,2	187932,4	223233,7	208594,7	230 075	252203,8
Загальний фонд	148592	177450,7	212123,1	208594,7	230075	252203,8
Спеціальний фонд	28793,2	10481,7	11110,6	-	-	-
Видатки	630657,6	671816	755212,3	830091,3	1011241,6	1129287,4
Реверсна дотація до державного бюджету	-	-	15195,7	17589,7	27957,2	38078

Джерело: сформовано авторами на основі [10,11].

Понад 491,0 млрд грн податкових надходжень отримали місцеві бюджети у 2025 році. Це на 13,4 % більше, ніж у 2024 році. Основними джерелами наповнення місцевих бюджетів упродовж року стали: податок на доходи фізичних осіб – 300,3 млрд грн (+16,6 % порівняно з попереднім роком); єдиний податок – 76,4 млрд грн (+10,5 %); податок на майно – 58,3 млрд грн (+16,1 %); акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів – 1,9 млрд грн (+13,7 %); екологічний податок – 1,6 млрд грн (+7,3 %); туристичний збір – 359 млн грн (+31,5 %); збір за місця для паркування транспортних засобів – 205,3 млн грн (+17,9 %) [12].

Місцеві бюджети в Україні є різними за обсягами надходжень, в такому видатку, як правило, об'єктивно існує фіскальний дисбаланс. Проте фіскальний

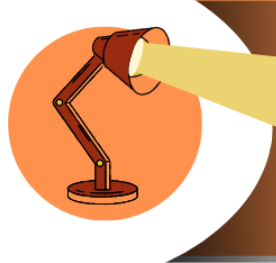

дисбаланс не повинен відобразитись на якості публічних послуг, які надаються на місцевому рівні. Слід наголосити, що нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів та пов'язана з цим регіональна фінансова нерівність притаманні багатьом, зокрема найрозвиненішим країнам. Досить згадати так званий «іржавий пояс» у США, що складається з депресивних або напівдепресивних міст та прилеглих територій, деградуючі центри вугільної промисловості та чорної металургії у Великій Британії або традиційно відсталі регіони Півдня Італії. Більше того, процеси глобалізації в сучасному світі, пов'язані з перенесенням багатьох галузей виробництва в країни, що розвиваються, у багатьох випадках посилюють регіональну нерівність. З метою підтримання таких регіонів використовується механізм вирівнювання податкоспроможності таких місцевих бюджетів. У зв'язку з цим одна з основних проблем регіонального управління, мабуть, не в тому, щоб повністю усунути регіональну соціально-економічну нерівність та уніфікувати розвиток усіх регіонів, а в тому, щоб не допустити критичних перекосів та диспропорцій між регіонами, наслідком яких може стати зростання соціальної напруженості.

В Україні обсяги міжбюджетних трансфертів за період військових дій за структурою не мали чіткої динаміки, оскільки це пов'язане з бюджетними ризиками, які спричинені війною, та вимагають скорочення або збільшення обсягів за окремими видами трансфертів, або впровадженням нових бюджетних програм для мінімізації наслідків ескалації воєнного конфлікту. Різноманітність міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам в 2023-2026 роках на чіткі цілі із жорстким регулюванням умов та напрямків використання таких коштів характеризується тим, що частина таких субвенцій фінансується за рахунок залучення коштів від міжнародних партнерів України. Причому це фінансування залучається на конкретні цілі, зокрема фінансування відбудови та відновлення зруйнованого війною житла та комунальної інфраструктури. Такий механізм є вимушеним в умовах війни, оскільки не відповідає загальноприйнятій європейській практиці та Європейській хартії місцевого самоврядування щодо використання місцевою владою міжбюджетних трансфертів на визначені ними цілі.

У 2022 році з державного бюджету надано місцевим бюджетам трансфертів у сумі 136,8 млрд. грн., що становило 24,6% від всіх доходів місцевих бюджетів, проте на 10,3% менше відповідного показника 2021 року. Обсяг наданих у 2023 році з державного бюджету трансфертів місцевим бюджетам у сумі 177,4 млрд. грн. становив 27,2% доходів місцевих бюджетів, що на 2,6% більше відповідного показника 2022 року. За підсумками 2024 року місцевим бюджетам надано трансфертів з державного бюджету у сумі 187,9 млрд. грн., у тому числі за загальним фондом — 177,4 млрд. грн. та спеціальним 10,5 млрд. гривень. Частка наданих у 2024 році з державного бюджету трансфертів становила 27,7% доходів місцевих бюджетів, що на 0,5% більше ніж у 2023 році (табл.2).

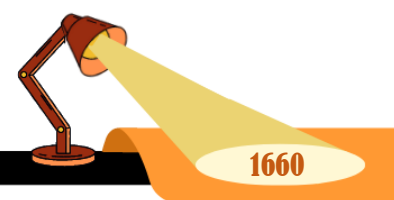
Таблиця 2

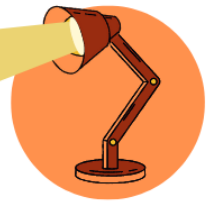
Питома вага офіційних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів у 2022–2024 роках у розрізі зведених бюджетів регіонів, млрд грн

Область	Обсяг доходів, млрд грн			Трансферти з державного бюджету, млрд грн			Питома вага трансфертів з державного бюджету у структурі доходів, %		
	За роками:								
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Вінницька	21,7	25,3	25,4	5,8	7,4	6,5	26,6	29,1	25,5
Волинська	14,4	16,6	16,9	5,1	5,8	5,6	35,2	34,6	33,4
Дніпропетровська	57,0	65,9	67,7	9,8	11,7	13,3	17,3	17,8	19,6
Донецька	20,5	21,4	19,7	5,9	8,9	12,1	28,6	41,5	61,3
Житомирська	18,0	22,1	19,2	4,7	6,3	5,9	26,3	28,4	30,9
Закарпатська	16,0	18,8	18,7	6,3	7,2	7,2	39,3	38,1	38,4
Запорізька	19,3	22,6	22,4	5,5	9,0	9,6	28,4	39,9	43,0
Івано-Франківська	17,1	19,5	19,9	6,1	6,9	7,3	35,6	35,7	36,5
Київська	30,5	40,5	43,6	6,9	9,7	10,2	22,6	23,9	23,3
Кіровоградська	12,9	15,0	15,0	3,6	4,1	3,8	27,9	27,7	25,1
Луганська	6,3	5,7	5,3	2,8	4,3	4,6	45,3	74,9	88,1
Львівська	40,1	45,7	47,0	8,8	10,4	10,6	22,0	22,8	22,5
м. Київ	68,3	80,2	101,7	7,1	8,5	9,1	10,4	10,6	8,9
Миколаївська	15,9	18,4	19,3	4,0	5,1	7,1	25,0	27,9	36,7
Одеська	34,2	39,0	39,4	8,2	9,9	10,5	24,0	25,5	26,6
Полтавська	24,0	26,8	26,3	4,8	6,0	5,1	20,0	22,3	19,5
Рівненська	15,4	18,0	18,4	5,7	6,5	6,9	36,9	36,0	38,0
Сумська	13,8	15,7	15,7	3,5	4,3	4,3	25,0	27,5	27,7
Тернопільська	12,7	14,6	14,5	4,6	5,0	4,5	36,1	34,2	31,3
Харківська	31,8	41,0	44,2	7,8	13,5	16,2	24,6	32,8	36,5
Херсонська	7,8	10,2	10,5	3,9	6,9	7,4	49,7	68,0	70,6
Хмельницька	17,5	19,9	19,8	4,6	5,5	5,6	26,2	27,7	28,5
Черкаська	16,2	20,3	19,4	3,9	5,2	4,8	24,1	25,4	24,8
Чернівецька	10,5	12,8	13,1	4,1	4,9	4,9	39,5	38,3	37,5
Чернігівська	13,3	16,6	16,4	3,3	4,4	4,8	25,1	26,5	29,0
ВСЬОГО	555,2	652,6	679,5	136,8	177,4	187,9	24,6	27,2	27,7

Джерело: сформовано авторами на основі [12].

В умовах війни здійснювалось корегування механізму бюджетного вирівнювання регіонів та підтримки місцевих бюджетів. Зокрема, у 2022 році кошти реверсної дотації більшості місцевих бюджетів не перераховувались до держав-

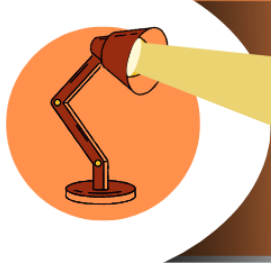

ного бюджету, проте залишилася базова дотація відповідним дотаційним місцевим бюджетам. У 2023 році базова дотація нараховувалась всім бюджетам, які її потребували, проте кошти реверсної дотації залишали тільки тим місцевим бюджетам, які найсильніше постраждали від війни. Натомість, у зв'язку з тим, що у 2024 році законодавчими актами було визначено, що до державного бюджету перераховуються кошти податку на доходи на грошове забезпечення військовослужбовців, поліцейських та осіб рядового і начальницького складу, що значно зменшило доходну базу місцевих бюджетів, то відповідно було прийнято рішення, згідно з яким кошти реверсної дотації залишались в усіх місцевих бюджетах як один із компенсаторів вилучення у місцевих бюджетах зазначених доходів. Обсяги наданих міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам вказують на збереження високого рівня фінансової участі держави у забезпеченні окремих функцій органів місцевого самоврядування, зокрема у сферах освіти, охорони здоров'я, відновлення інфраструктури, підтримки внутрішньо переміщених осіб та соціального захисту.

Система міжбюджетних трансфертів реагує на виклики воєнного часу, проте потребує вдосконалення механізмів планування, розподілу та контролю за їх використанням для забезпечення ефективного управління державними коштами та посилення фінансової стійкості місцевих бюджетів. З метою фінансового забезпечення місцевих бюджетів в умовах військової агресії у 2026–2028 роках пропонується запровадити нову систему державної підтримки місцевих бюджетів. Так, передбачені трансферти цілеспрямованої допомоги територіям, які постраждали від війни або перебувають у зоні підвищених ризиків. Зокрема, вперше в бюджеті запроваджено окрему дотацію для громад, де тривають бойові дії у обсязі 5,15 млрд. грн. Ці кошти будуть розподілені між громадами у 10 областях (Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська). Така дотація дозволить забезпечити громадам мінімальну фінансову стабільність. Адже власні доходи значно зменшились в результаті зниження підприємницької діяльності, проте залишається вимога забезпечення життєво важливих потреб населення. Також певну частину бюджетних ресурсів, а саме 30,9 млрд. грн. буде спрямовано місцевим бюджетам, як додаткову дотацію на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією.

Центральним елементом вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів у 2026 році залишається базова дотація, обсяг якої становитиме 29,2 млрд. грн. Така дотація забезпечує мінімально необхідний рівень фінансової спроможності для надання державних послуг. Разом з тим у 2026 році залишається і реверсна дотація в обсязі 17,8 млрд. грн., тобто громади з вищими

доходами традиційно спрямовують частину коштів на підтримку менш забезпечених територій, що є ключовим принципом справедливого вирівнювання. Загалом державна підтримка місцевих бюджетів у період військових дій поєднує класичні інструменти бюджетної системи із запровадженням нових, які відповідають воєнній ситуації в країні. Така бюджетна модель дає можливість державі спрямовувати кошти на підтримку війська, а місцевим громадам утримувати критичну інфраструктуру, надавати послуги населенню, забезпечуючи можливий рівень життєдіяльності.

Фінансова підтримка місцевим бюджетам упродовж 2022–2024 років надавалася міжнародними установами. Зокрема, за цей період обсяг трансфертів від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ збільшився більше ніж в шість разів, а благодійні внески більш ніж в двічі (табл. 3)

Таблиця 3

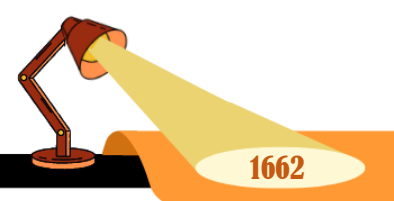
Обсяги надходжень до місцевих бюджетів міжнародної та благодійної допомоги

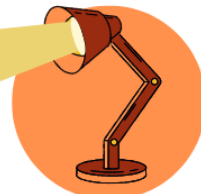
Види міжнародної та благодійної допомоги	За роками, млн. грн.:		
	2022	2023	2024
Благодійні внески, гранти та дарунки що надійшли до бюджетних установ	6 352,2	14 758,1	15 159,5
Трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	223,3	198,0	1 427,6

Джерело: сформовано авторами на основі [12,13]

В регіональному розрізі у 2024 році найбільші обсяги міжнародної допомоги отримали Київська (335,8 млн. грн.), Чернівецька (294,8 млн. грн.), Житомирська (237,5 млн. грн.), Волинська (194,3 млн. грн.), Львівська (140,1 млн. грн.) області.

Державна бюджетна стратегія щодо місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин у 2026—2028 роках буде спрямована на подальший розвиток середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні, удосконалення міжбюджетного регулювання, зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів, підвищення прозорості та результативності використання бюджетних ресурсів, а також збереження дворівневої системи міжбюджетних відносин (табл.4).

Таблиця 4

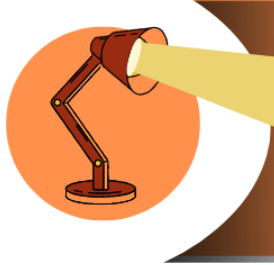
Державна бюджетна стратегія на 2026-2028 рр.

Державна бюджетна політика у сфері місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин у 2026—2028 роках спрямована на:	Напрямки виконання стратегії
Збереження дворівневої системи міжбюджетних відносин реалізовуватиметься шляхом:	зміцнення фінансової спроможності територіальних громад та удосконалення міжбюджетних відносин
	узгодження прогнозів бюджетної стратегії місцевих бюджетів із середньо строковими програмами соціально економічного розвитку громад
	забезпечення середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні
	планування публічних інвестицій
	підвищення прозорості та результативності використання бюджетних ресурсів
	застосування середньострокового бюджетного планування
	складення прогнозів місцевих бюджетів для підвищення передбачуваності та послідовності бюджетної політики та їх узгодження з стратегіями розвитку територіальних громад
	З врахуванням умов воєнного стану забезпечувати фінансову спроможність територіальних громад, удосконалювати міжбюджетні відносини
удосконалювати механізм повноважень та сфер відповідальності між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування за принципом субсидіарності	
удосконалювати механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів з урахуванням загроз воєнного стану	
стимулювання інвестиційного розвитку регіонів	
створення у складі державного бюджету державного фонду регіонального розвитку з метою реалізації планів публічних інвестицій регіонів	
подальший розвиток рівня автоматизації процесів у сфері управління фінансами на місцевому рівні	

Джерело: сформовано авторами на основі [11]

Одним з найважливіших інструментів забезпечення фінансової самостійності територіальних громад є ефективне адміністрування власних доходів, тому фінансова стратегія місцевої влади має бути спрямована на активну політику щодо розширення дохідної бази місцевих бюджетів. Основні засади такої стратегії полягають в системній підтримці розвитку місцевого підприємництва, ефективній організації адміністрування усіх видів місцевих податків і зборів, та обґрунтований підхід до надання податкових пільг. Національна стратегія

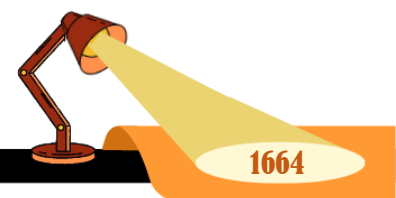

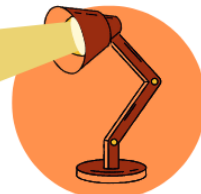

доходів до 2030 року передбачає, що проблеми фінансової автономії місцевого самоврядування та наповнення місцевих бюджетів напряду залежать від належного законодавчого регулювання фінансової самостійності бюджетів місцевого самоврядування, яке перш за все полягає у наданні органам місцевого самоврядування відповідних повноважень з адміністрування на власній території місцевих податків і зборів, перевірки даних, наповнення державних реєстрів, які містять інформацію про речові права на майно, які є підставою для нарахування місцевих податків і зборів, зменшення випадків незаконного ухилення від їх сплати, що дозволить забезпечити потреби місцевого розвитку [13].

На сьогодні основна задача як економічної так бюджетної стратегії регіонів це створення умов для воєнного захисту незалежності країни, підтримання якісного життя населення та формування засад післявоєнного відновлення. Адже у майбутньому Україні потрібно буде вирішувати проблеми, пов'язані з відновленням пошкодженого житла, критично важливої інфраструктури, а також з проблемою необхідності повернення кваліфікованих кадрів, які вимушені були виїхати за кордон. Все це потребуватиме значних фінансових ресурсів, які на сьогодні точно обрахувати неможливо. До того ж, внаслідок постійних терористичних атак на об'єкти інфраструктури та виробництва втрати та руйнування щоденно зростають. Так, за оцінками Світового Банку прямі збитки в Україні тільки у перший рік війни сягнули щонайменше понад 135 млрд. дол. США, а найбільше постраждали сектори житлового будівництва, транспорту, енергетики, торгівлі та промисловості [14].

Висновки. Слід зазначити, що довгострокова бюджетна стратегія є потенційно ефективним інструментом управління розвитком регіону. Проведений аналіз формування місцевих бюджетів показує, що в умовах військової агресії значно змінюється механізм наповнення їх доходної частини та структура бюджетних видатків, які в своїй більшості спрямовані на підтримку життєдіяльності громад. Водночас регіональна політика має бути також спрямована на формування бюджетної стратегії післявоєнного періоду, яка фінансово забезпечуватиме стратегію відновлюваного розвитку регіонів. Таким чином, розробку довгострокової бюджетної стратегії у всіх регіонах країни можна вважати необхідною для забезпечення реалістичності програм та проектів соціально-економічного розвитку і вона повинна включати стратегію щодо доходів, стратегію щодо видатків, а також стратегію щодо управлінню борговими бюджетними зобов'язаннями. Аналіз формування місцевих бюджетів засвідчив, що незважаючи на безпрецедентні виклики воєнного часу, місцеві бюджети щорічно забезпечують виконання основних функцій управління економікою регіонів та підтримку населення фінансуванням основних соціальних потреб, відшкодуванням збитків нанесених війною. Утім, оскільки за час війни поглибилися регіональні диспропорції доходів і видатків в окремих регіонах

країни внаслідок релокації бізнесу, міграції населення та руйнування інфраструктури, то для реалізації вищезазначених функцій місцеві бюджети певної частини громад продовжують залежати від міжбюджетних трансфертів. Тож є потреба в удосконаленні процесів бюджетного планування та управління видатками на рівні окремих громад, створення умов для зміцнення фінансової бази регіону. Загалом метою бюджетної стратегії на регіональному рівні є розробка заходів щодо вдосконалення бюджетної та податкової політики регіону, а також підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів у довгостроковій перспективі.

Література:

1. Боголіб Т. М. Бюджет для громадян як пріоритет державної бюджетної політики. Економічний вісник університету, 2017. Вип. 33(1). С. 274-284.
2. Лисяк Л. Бюджетна складова реалізації домінуючих напрямів суспільного розвитку: монографія. Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. 396 с.
3. Канєва Т. В., Карпенко М. Ю. Методологічні засади формування доходної частини місцевих бюджетів за сучасних умов. Економіка та суспільство, 2024. Вип. 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-55>
4. Радіонов Ю. Д. Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство, 2023. Вип. 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-55>
5. Пилипенко Я. В. Формування та виконання місцевих бюджетів в умовах війни. Економіка та суспільство, 2023. Вип. 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54>
6. Возняк Г., Капленко Г., Коваль В. Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад. Економіка та суспільство, 2022. № 42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24>.
7. Fabus M., Dubrovina N., Guryanova L., Chernova N., Zyma O. Strengthening financial decentralization: driver or risk factor for sustainable socio-economic development of territories? Entrepreneurship and Sustainability Issues. 2019. Vol. 7 (2). P. 875–890. URL: [https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2\(6\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2(6)).
8. Гавкалова, Н., Акімова Л., Зілінська А. та ін. (2022). Функціонування об'єднаних територіальних громад та визначення основних проблем організаційного забезпечення управління місцевими бюджетами. Financial and credit activity problems of theory and practice, 2(43), 107–117. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3708>
9. Юшко С.В. Нова парадигма розподілу доходів бюджету як результат реалізації реформи децентралізації в Україні. Фінанси України, № 5. 2025 с.23-42
10. Бюджетна декларація на 2022—2024 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2021 р. № 548 URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
11. Бюджетна декларація на 2026—2028 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2025 р. № 774 URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
12. Звіт про результати аналізу виконання основних показників місцевих бюджетів за 2022–2024 роки. Рахункова палата. Київ. URL: www.rp.gov.ua
13. Національна стратегія доходів України до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
14. Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. Лютий 2022 – Грудень 2024. Світовий банк, Уряд України, Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй. 2025. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052925103531065/pdf/P180174-93c8e8c1-83a2-487d-aaec-a8435f9db418.pdf>

References:

1. Boholib, T. M. (2017). Byudzhet dlya hromadyan yak priorytet derzhavnoyi byudzhetnoyi polityky [Budget for citizens as a priority of state budget policy]. *Ekonomichnyy visnyk universytetu – Economic Herald of the University*. (Is. 33(1), pp. 274-284 [in Ukrainian].
2. Byudzhetna skladova realizatsiyi dominantnykh napryamiv suspil'noho rozvytku. [Budget component of realization of dominant directions of social development]. (2015). L. V. Lysyak (Ed.). Dnipropetrovs'k: DDFA [in Ukrainian].
3. Kanyeva T. V., Karpenko M. Yu. (2024). Metodolohichni zasady formuvannya dokhodnoyi chastyny mistsevykh byudzhetiv za suchasnykh umov [Methodological principles of formation of the revenue part of local budgets under modern conditions]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, vol. 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-55> [In Ukrainian]
4. Radionov Yu. D. (2023). Formuvannya i vykonannya derzhavnoho ta mistsevykh byudzhetiv v umovakh voyennoho stanu [Formation and implementation of state and local budgets under martial law]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, vol. 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-55> [In Ukrainian]
5. Pylypenko Ya. V. (2023). Formuvannya ta vykonannya mistsevykh byudzhetiv v umovakh viyny [Formation and execution of local budgets in war conditions]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, vol. 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-46> (accessed April 23, 2024) [In Ukrainian]
6. Voznyak H., Patytska Kh., Mulska O., Zherybylo I., Sorokovi D. (2024). Resilience of territorial communities amid the war against Ukraine: The role of budgetary instruments. *Public and Municipal Finance*. 2024. Vol. 13, Iss. 1. P. 41–54. URL: [https://doi.org/10.21511/pmf.13\(1\).2024.04](https://doi.org/10.21511/pmf.13(1).2024.04). [In Ukrainian]
7. Fabus, M., Dubrovina, N., Guryanova, L., Chernova, N., & Zyma, O. (2019). Strengthening financial decentralization: driver or risk factor for sustainable socioeconomic development of territories? *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 7 (2), 875–890. DOI: 10.9770/jesi.2019.7.2. [in English]
8. Gavkalova N., Akimova L., Zilinska A. (2022). Funkshionuvanie obednanux teritorialnux gromad ta vuznachenia osnovnux problemorganizashynogo zabezpechenia upravlinia misshevumu budgetamu [Functioning of united territorial communities and identification of the main problems of organizational support for local budget management]. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 2(43), 107–117. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.2.43.2022.3708> [In Ukrainian]
9. Ushko S.V. Nova paradigm rozpodilu doxodiv budgetu yk rezultat realizashii reform deshentralizashii v Ukraine [A new paradigm of budget revenue distribution as a result of the implementation of the decentralization reform in Ukraine]. *Finance of Ukraine.*, № 5. 2025 c.23-42/ [In Ukrainian]
10. Budgetna deklarashiy na 2022-2024 roku. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraine vid 31 travnia 2021 r. № 548. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
11. Budgetna deklarashiy na 2026-2028 roku. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraine vid 27 tchervnia 2025 r. № 774. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
12. Zvit pro rezultatu analizu vukonania osnovnux pokaznukiv misshevux budgetiv za 2022-2024 roku. Raxunkova palata. Kuiv. URL: www.rp.gov.ua. [in Ukrainian].
13. Nashionalna strategiy doxodiv do 2030 roku. Rozporydgenia Kabinetu Ministriv Ukraine vid 27 grudnia 2023 r. № 1218-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
14. Ukraine. Chvudka oshinka zavdanoi ch kodu ta potreb na vidnovlenia. Lutuy 2022 –gruden 2024. Svitovuy bank, Uryd Ukraine, Evropeyskiy Souz, Organizashiy obednanux Nashiy. 2025. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052925103531065/pdf/P180174-93c8e8c1-83a2-487d-aaec-a8435f9db418.pdf>. [in Ukrainian].

